

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державне інформаційно-виробниче підприємство
Видавництво «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

ВИДАЄТЬСЯ З 1976 РОКУ

Виходив під назвами:

«Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины», «Відродження», «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України», «Всесвітня література в сучасній школі».

3 липня 2013 р. – «Всесвітня література в школах України».

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 20008 – 9808Р від 25.06.2013 р.

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68829

Схвалено вченою радою Інституту іноземної філології
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Тамара ГРЕВЦЕВА

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Катерина БИКОВА, Людмила ВОЗНЮК,
Євгенія ВОЛОЩУК, Володимир ГЛАДИШЕВ,
Євдокія ГОЛОБОРОДЬКО, Людмила ДАВИДЮК,
Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, Олена ІСАЄВА,
Жанна КЛИМЕНКО, Юрій КОВБАСЕНКО,
Жанна КОШКІНА, Юрій КУЗНЕЦОВ,
Лідія МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА, Леся МІРОШНИЧЕНКО,
Дмитро НАЛИВАЙКО, Ольга НІКОЛЕНКО,
Ніна ОЗЕРОВА, Олександр ПРОНКЕВИЧ,
Світлана САФАРЯН, Ольга СУХОМЛИНСЬКА,
Борис ШАЛАПІНОВ, Неоніла ШИНКАРУК,
Фелікс ШТЕЙНБУК

МЕТОДИЧНА РАДА:

Світлана БАК, Рита ЄРОШЕНКО,
Лідія ЗІНЕВИЧ, Людмила КОВАЛЬОВА,
Ірина КУЗЬМЕНЧУК, Людмила ЛИСАК,
Людмила ПАРАМОНОВА, Олександр ПЕРВАК,
Людмила ПУЛАТОВА, Олена РЕВНІЦЕВА,
Ольга Сутула, Ірина Тригуб,
Наталія ХИМЕРА, Тетяна ЧЕРЕДНИК,
Марина ЧУБАРОВА, Валентина ЮРЧАК

Всесвітня Література В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Щомісячний науково-методичний журнал

№ 4 (442). Квітень 2018

ЗМІСТ

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА

- Готуємося до роботи за новою програмою**
КОТУСЕНКО Олена. З урахуванням завдань сучасної освіти із літератури
Нові навчальні програми для 10–11 класів 2
КЛИМЕНКО Жанна. «...А що ж таке людина?»
Методичні рекомендації до вивчення оповідання Мо Яня «Геній» 3

МЕТОДИКА, ПОШУК, ДОСВІД

- Конкурс «Літературний БезВіз»: з книжкою після уроків**
ГОРБАТЕНКО Олена. Кіносценарій як засіб залучення до читання 12
ІГНАТЕНКО Дар'я, ГУК Олена
Кіносценарій за оповіданням Е. А. По «Золотий жук» 13
Креативна педагогіка
КУЗНЕЦОВА Олена. Застосування методу аналізу ситуацій (case-study) для формування самостійності учнів на уроках 18
Виховуємо творчу особистість
БУСЕЛ Світлана. У світі дитячої творчості 19

МЕТОДИКА, ПОШУК, ДОСВІД: ЗАВТРА — НА УРОК

6 КЛАС

- КУЗНЕЦОВА Олена.* Людина та її можливості
Кейс-урок за оповіданням Р. Шеклі «Запах думок» 22
Позакласне читання
РОМАНЕНКО Надія. Я обираю людство!
Урок за оповіданням Р. Бредбері «Канікули» 24

9 КЛАС

- ПЕРВАК Олександр, ЩУР Ірина, ЧИРКОВА Наталія, СОРОЧИНСЬКА Тетяна.* Орієнтовне планування уроків зарубіжної літератури 27

РОСІЙСЬКА МОВА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

- ВОЗНЮК Людмила.* Расширение объёма знаний по теме «Имя числительное» для современных школьников 60

На с. 1 обкладинки:

мал. **Дарії КОНОВАЛОВОЇ**,
студентки Київської дитячої
Академії мистецтв

Викладач
А. МЕЖИБОВСЬКА

«...А ЩО Ж ТАКЕ ЛЮДИНА?»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ОПОВІДАННЯ МО ЯНЯ «ГЕНІЙ»

Жанна КЛИМЕНКО, доктор педагогічних наук, професор кафедри методики викладання світової літератури
НПУ імені М. П. Драгоманова

*Наш світ, який давно покинули дива,
жагуче прагне віднайти їх знову,
і книжки Мо Яня вказують йому дорогу.*
Олег Шинкаренко, сучасний український
письменник і журналіст

Уперше в шкільні програми із зарубіжної літератури введено твір сучасного китайського письменника Мо Яня (10 клас, за вибором учителя та учнів)¹. **Чому ж варто пропонувати учням оповідання «Геній»?** По-перше, це єдиний твір у 10 класі, який репрезентує східну культуру і чи не єдиний у всій програмі залучає старшокласників до роздумів над темою геніальності дитини і людини взагалі². По-друге, названий твір невеликого обсягу, а це фактично унеможливує ситуацію нечитання наприкінці навчального року. Але *найголовніше* те, що оповідання, персонажами якого є школярі, учителі і батьки, порушує цілу низку проблем, по-справжньому актуальних для сучасного юнацтва. Зокрема і пов'язану з таким болісним та, на жаль, поширеним у школах явищем, як булінг. Твір Мо Яня, світлий і добрий за своєю сутністю, дає можливість не замовчувати цю проблему, а подивитися на обставини цькування збоку (і що важливо – очима колишнього булера), осмислити його причини і разом поміркувати, як можна протистояти агресії.

¹Твір уведено до нових програм, чинних з 2018 р., за пропозицією старшого викладача кафедри методики викладання світової літератури НПУ ім. М. П. Драгоманова Оксани Бицько.

²Ідеться про програми для 10–11 класів. В основній школі вивчається оповідання Айзека Азімова «Факс», яке торкається означеної теми.

Надзвичайно цікавою є й особистість самого письменника. Саме з **біографічної розповіді, супроводжуваної мультимедійною презентацією**, і доцільно розпочати перший урок³. Пропонований нижче варіант підготовлено на основі наведених у списку джерел [3; 5; 6; 8–10].

Той, хто не зміг мовчати

*Удача поряд з невдачею,
за невдачею йде удача.*

Лао-цзи, давньокитайський мудрець

Чи всі ми завжди віримо у свою удачу? Чи не підривають нашу віру в себе бодай невеличкі труднощі або кешкування інших? Як зберегти в собі добро і душевну силу навіть тоді, коли здається, що весь світ проти тебе? Про це і про багато чого іншого запрошує замислитись читачів наш сучасник, лауреат Нобелівської премії 2012 р. у галузі літератури, китайський письменник Мо Янь. Наведені в епіграфі слова його великого співвітчизника Лао-цзи, вподобані митцем, яскраво характеризують і самого Мо Яня. Адже його шлях у літературу не був устелений пелюстками троянд, успіх не звалився йому на голову, як манна небесна, а став результатом наполегливої праці над собою, боротьби із життєвими труднощами. Мо Яню довелося пережити голод, страшну втому від праці, страждання від самотності, глузування односельців і ще багато чого, перш ніж заявити світові про себе як про оригінального автора.

³На вивчення твору рекомендуємо відвести два уроки.

Виступ Мо Яня на процедурі вручення йому Нобелівської премії (Стокгольм, 2012 р.)

Народився майбутній письменник 17 лютого 1955 р. у заможній селянській родині в селі Гаомі провінції Шаньдун. Справжнє його ім'я – Гуань Моє. А псевдонім Мо Янь, що означає «мовчи» (або «не говори») він обрав на початку письменницького шляху. Озираючись на своє дитинство, в одному з інтерв'ю митець пояснював: *«У ті часи люди в Китаї жили ненормальним життям. Тому тато з мамою мені наказували не базікати за порогом дому. Якщо відкриєш рота і будеш говорити, що думаєш, потрапиш у біду. Я їх послухався і не базікав»*. Дослідники творчості Мо Яня помітили ще один цікавий момент, пов'язаний із його псевдонімом. У Китаї побутує давня мудрість: можна багато говорити, але нічого не сказати. Цікаво, що в цьому вислові якраз присутні ієрогліфи, які складають псевдонім Мо Яня.

«Ті часи», про які згадує письменник, – це період «культурної революції» в Китаї, започаткованої вождем китайської комуністичної партії Мао Цзедунем. Час воістину трагічний для всього китайського народу. Він позначений економічним хаосом, зубожінням, різким спадом добробуту та рівня культури населення країни. Усе це стало наслідком жорсткої диктатури правлячої верхівки, антигуманної за своєю сутністю. Під час «культурної революції» було знищено, ув'язнено або вигнано з Китаю багато державних службовців, учених, діячів мистецтв. Це лихоліття не могло не позначитись на долі простого сільського хлопчика, якому змалечку забороняли говорити.

Величезну роль у формуванні Мо Яня як особистості і письменника відіграла мама, яка насамперед впливала на сина своєю безмежною добротою. Добротою до всіх – до своєї родини, до односельців, навіть до тих,

хто начебто і не заслуговував на доброзичливе ставлення. Здавалось, своєю добротою тендітна китайська жінка зігриває весь навколишній світ. Невипадково саме їй Мо Янь і присвятив значну частину своєї Нобелівської лекції, яку виголосив на процедурі нагородження у Швеції. Ось лише один фрагмент зі зворушливих мемуарів письменника: *«Мої найперші спогади пов'язані з єдиним термосом у моїй родині, з яким ходили до громадської їдальні за окропом. Через голод, слабкість я упустив термос і розбив його, я був наляканий до смерті, зарившись у стіг сіна, цілий день не зважувався вийти. Увечері я почув, що мати кличе мене моїм дитячим іменем. Я вибрався зі стогу сіна, думаючи, що мене будуть бити й лаяти, але мати не біла й не сварила мене, тільки гладила по голові й довго зітхала»⁴*. У біографії Мо Яня є й інші спогади, які нам, українцям, дуже близькі й зрозумілі, бо аж занадто яскраво нагадують сторінки вітчизняної історії, пов'язані з Голодомором: *«Мій найбільчущий спогад про те, як ми з мамою пішли збирати колоски на колективній землі. Прийшли охоронці, люди, що збирали колосся, розбіглися, у моєї мами ніжки були маленькі, бігла повільно, її затримали, один високий охоронець заліпив їй ляпас. Вона похитнулася й впала на землю. Охоронці забрали зібрані нами колоски, посвистуючи, спокійно пішли. У моєї мами з рота текла кров, вона сиділа на землі, я ніколи не забуду вираз розпачу на її обличчі. Через багато років, коли той охоронець став сивим, старим, я зустрів його на ринку, кинувся, щоб помститися йому, мама утримала мене, спокійно сказала: «Синку, та людина, яка біла мене, й цей старий – зовсім різні люди»*. Ці фрагменти автобіографії багато в чому проливають світло на атмосферу, в якій ріс письменник, на роль світлої маминої особистості в його житті.

Говорячи про своє дитинство, Мо Янь з гіркістю згадує і про те, що односельці насміхалися з його зовнішності, саме через неї в школі йому довелося потерпати від стусанів задиристих учнів. Звісно, таке ставлення дорослих і дітей до хлопця могло розізлити його на весь світ, призвести до заселення в його душі ненависті до своїх кривдників. Однак він не тримав зла на них, бо завжди пам'ятав мамині уроки доброти, її

⁴Уривки з Нобелівської промови Мо Яня тут і далі подано в перекладі з китайської В. Урусова.

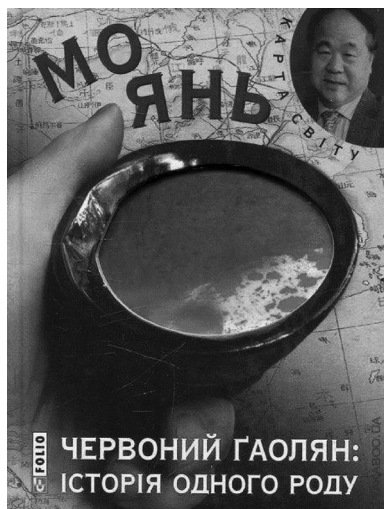
Мо Янь у рідному Гаомі на фестивалі, присвяченому його роману «Червоний гаолян»

мудрі настанови про те, що краса людини у добрих справах, а на зло не варто відповідати злом. Ця заповідь пронизує і маленький за обсягом, але великий за своїм художнім змістом твір «Геній». Сюжет оповідання багато у чому перегукується з подіями життя самого письменника. Так само, як і його герой, Мо Янь чимало потерпав у дитинстві через свою відмінність від інших, а вирісши, так само виїхав до міста, вивчився й успішно реалізував свої творчі здібності.

Які ж іще чинники вплинули на становлення його як письменника? Шукаючи відповідь на це запитання, згадаємо вислів Антуана де Сент Екзюпері «Усі ми родом з дитинства» і знову розгорнемо сторінки дитячих вражень Мо Яня. Уявімо його на гомінкому сільському базарі, де торгують всілякою всячиною, але оченята нашого героя спрямовані зовсім не на їжу чи речі, які там продають. Малий мрійник угледів розповідача книжок, почув його чарівний голос, і все для нього просто перестало існувати. Він навіть забув про важливі справи, які йому доручила зробити мама. Тут слід зауважити, що в Китаї були такі люди-оповідачі, які, можливо, чимось нагадували наших кобзарів, бо, як і вони, несли світові цікаві розповіді на найрізноманітніші теми.

Гуань уважно вслухався в їхні слова, а потім залюбки переказував почуте мамі, додаючи до нього своє, вигадане. Йому забороняли говорити зайве на вулиці, але говіркий від природи хлопчина вже не міг втриматися вдома – з його вуст лилися і лилися всілякі історії, щедро приправлені власною фантазією, перебільшеннями і новими поворотами сюжету. Поволі слухачами цих переказів стала вся родина. Так у простому китайському селі із маленького мрійника і фантазера народжувався великий письменник, якому судилося міжнародне визнання.

У 12 років Гуань, не закінчивши навіть початкової школи, був змушений припинити навчання. Протягом багатьох років він виконував різну сільську роботу, згодом влаштувався на фабрику. Увесь цей час хлопець переживав, що не може вчитися. Значно пізніше про цей період власної біографії письменник скаже: «...Я дуже рано почав читати велику книгу життя людського суспільства... Припинивши навчання, я блукав серед дорослих, почавши довгий життєвий шлях «читання вухами». У 70-х роках ХХ ст. він вступив на службу до армії, паралельно продовжував навчання і в 1986 р. закінчив факультет літератури Інституту мистецтв Народно-визвольної армії Китаю. Сам письменник зізнавався, що значний вплив на його художню свідомість справили насамперед американський письменник Вільям Фолкнер і колумбієць Габріель Гарсія Маркес.

Обкладинка українського видання роману
Мо Яня і постер до фільму за твором

Нині Мо Янь – почесний доктор філології Відкритого університету Гонконга. Широку відомість йому приніс роман «Червоний гаолян»⁵ (1986). В основу його сюжету покладено історію однієї китайської родини, яка мешкала на північному сході Китаю під час антияпонської війни у 1930-ті роки. Роман був екранізований китайським режисером Чжаном Їмоу в 1987 р. і здобув головний приз Берлінського міжнародного фестивалю – Золотий ведмідь (1988).

Узагалі ж у доробку письменника 11 романів, багато повістей, оповідань, есе, також є п'єси і кіносценарії. Його твори перекладено багатьма мовами світу, зокрема українською (видано повні переклади романів «Червоний гаолян», «Країна вина», оповідання «Геній»). У художній літературі письменник вбачає величезний потенціал міжкультурного спілкування. Так, у 2009 р. на Франкфуртському книжковому ярмарку він заявив, що саме література може розчистити бар'єри між країнами і народами.

Про що ж пише Мо Янь? Китайські дослідники відносять його творчість до напряму *сюньгень веньсюе* («пошук коріння»), представники якого бачать у селянстві оплот традицій і фундамент соціальної стабільності. Невипадково героями їхніх творів найчастіше є прості трударі села, які зберігають національне вогнище свого народу. Сам же письменник власною «літературною

⁵Гаолян – однолітній злак, нагадує кукурудзу, зерна червонувато-бурого кольору.

територією» називає маленьке північно-східне село Гаомі, в якому вбачає мініатюрну копію Китаю й навіть усього світу. За творами Мо Яня можна вивчати китайську історію ХХ ст., але не із загального ракурсу, а бачити події очима його героїв. У зображенні персонажів письменник часто спирається на власний життєвий досвід, на пережите його родиною. Мо Яня хвилюють найрізноманітніші теми, однак переважно він пише про життя селян, їхню боротьбу за виживання, за збереження власної гідності. Саме цьому і присвячено оповідання під назвою «Геній».

Методична заувага. Як відомо, Мо Янь отримав Нобелівську премію за те, що він «із галюцинаторним реалізмом поєднує

народні казки, історію та сучасність». У програмній анотації до вивчення теми і відповідно в наведеній вище розповіді про письменника не випадково не увиразнюється саме цей факт. Адже поняття *галюцинаторний реалізм* є ще недостатньо вивченим і складним для розуміння школярами. До того ж, воно тісно пов'язане з іншим літературознавчим поняттям, яке вивчається вже в 11 класі, – *магічний реалізм*. Саме тому не радимо вводити в лексикон 10-класників названий термін.

Представивши митця, доцільно запропонувати учням **бесіду за такими запитаннями:**

– Які чинники вплинули на формування Мо Яня як письменника?

– Як ви розумієте такий його вислів: «Я дуже рано почав читати велику книгу життя людського суспільства...»? А що у вашому розумінні означає «читання вухами»?

– Який зі спогадів Мо Яня вразив вас найбільше? Чим саме?

Далі на уроці можуть прозвучати **повідомлення заздалегідь підготовлених учнів на тему «Мо Янь і Україна»** (за рекомендованими Інтернет-джерелами ([1; 2]):

✓ Мо Янь підтримав книжку віршів сучасного українського літературознавця і поета Ігоря Павлюка «Політ над Чорним морем», яка у перекладі вийшла в Англії («A Flight Over the Black Sea») і в 2015 р. була відзначена премією ПЕН-клубу. Український автор дав таку характеристику Мо Яню: «Емоційно чесний, відкритий, мудрий, сильний, шляхетний, простий. Геній живе і творить, життєтворить за законом своїх генів, тобто слухає лише їх або ж іде строго проти них. Скажімо, коли людина від природи сором'язлива, а космічною силою волі змусить себе стати супергермом

текстовим оратором – мовлення загнудує себе до мовчання. Геній, як відомо, – друг парадоксу, відтак комунікабельний Мо Янь змушував себе мовчати, бо ж Мо Янь (його псевдо) і означає по-китайському «мовчи». Ця боротьба й народила дивну енергію, трансформовану у слово, яку помітили у Китаї та світі» [1].

✓ Протягом доби, з 18:00 13 червня до 18:00 14 червня 2016 р., уперше в Україні у режимі non-stop у Національній спілці письменників України відбулись цілодобові читання на пошану Мо Яня. Захід було спрямовано на утвердження читання в Україні як важливої соціокультурної практики. У ньому взяли участь українські письменники різних поколінь, науковці, викладачі, громадські діячі, перекладачі, студенти. Під час заходу були прочитані романи «Червоний гаолян», «Країна вина», «Стражденні перевтілення Сімень Нао», оповідання «Геній». Уперше твори китайського письменника українською мовою були надруковані на сторінках журналу «Всесвіт» [2].

✓ У своєму слові до українських читачів Нобелівський лауреат звернувся, зокрема, і до міністра освіти і науки України: «Я хотів би звернутися до міністра освіти України з проханням подумати над важливістю читання текстів, які розширюють уяву дітей. Моя мама була неписьменна. Я був виключений зі школи з політичних причин. Але мій брат залишив чудову бібліотеку мені, і ті книжки змінили мою свідомість і зробили мене письменником. Усі письменники мають бути найкращими, відданими читачами. І я прошу Міністра освіти України зробити усе можливе, щоб включити до шкільної програми такі тексти, які допомагають людям думати, відчувати й уявляти». Письменник також зазначив: «Я знаю, що зараз є багато болю в Україні. І мені здається, що це відповідальність письменника допомагати людям розуміти, що нам непотрібні пункти розходження, але потрібні пункти розуміння без агресії» [2].

✓ На обкладинці 1–2 числа журналу «Всесвіт», де надруковано фрагмент роману Мо Яня «Жаба» у перекладі Ігоря Палюка, вміщено такі слова китайського письменника: «З моїм серцем до України, яка повинна перемагти! Моє серце з вами на цій війні!»

З метою опрацювання оповідання «Геній», учням можна запропонувати **такі запитання і завдання, які стануть основою евристичної бесіди за твором:**

1. Розкажіть, як однокласники ставились до Цзян Дачжі. У чому полягала причина такого ставлення?

2. Як на взаємину учнів реагували учитель та батьки? Чи допомагали вони школярам порозумітися? Аргументуйте відповідь текстом.

Обкладинки журналу «Всесвіт» (2010 р., спеціальне китайське число, де було надруковано вперше оповідання «Геній») і книжки видавництва «Фоліо»

3. Чому, на ваш погляд, Цзян Дачжі не розповів учителеві про випадок з м'ячем? Як це його характеризує? А чи варто було розповісти? Які емоції викликав у вас цей епізод?

4. Як свого сина характеризував батько? На яких рисах характеру він наголошував?

5. Як ви гадаєте, чому з часом ставлення однокласників до Цзян Дачжі змінилось? Як саме? Підтвердіть відповідь цитатами з тексту.

6. Чому головний герой покинув навчання в престижному університеті? Як до цього поставились у його селі? А як ви оцінюєте такий вчинок?

7. Знайдіть у творі описи зовнішності Цзян Дачжі. Як і чому вона змінювалась? За допомогою яких художніх засобів створено його портрет? Що автор увиразнює в особистості головного героя засобами портретування?

8. Завдяки чому односельці генія зрозуміли, що «стати вченим важче, ніж стати селянином»⁶? А чи погоджуєтесь ви з їхньою думкою?

9. Розкажіть, як Цзян Дачжі пояснив односельцям сутність своєї наукової роботи.

10. Виразно прочитайте кінцівку оповідання (від слів «Чому ви не заперечуєте?»).

11. Як ви думаєте, що символізує низка питальних речень наприкінці твору?

12. Чи можна стверджувати, що геній стимулював інших людей до мислення, до пошуку не лише відповідей на вже поставлені кимось запитання, а й самих запитань? Аргументуйте свою думку.

13. А як би ви відповіли на запитання «**А що ж таке людина?**»?

⁶Тут і далі оповідання цитується в перекладі з китайської *Сягені Красикової* («Всесвіт»: Український журнал світової літератури. Альманах китайської літератури. – 2010. – С. 170–176. – Режим доступу: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/724/41/>).

14. Від чийого імені ведеться оповідь у творі? Яким ви уявляєте оповідача?

15. Схарактеризуйте взаємини персонажів оповідання за поданою схемою:

16. Як ви думаєте, чому в оповіданні часто згадується кавун?

17. Знайдіть в Інтернеті і прочитайте давньокитайський міф про створення світу, а також інформацію про китайських святих сянь. Чи можна стверджувати, що оповідання викликає асоціації з міфами Давнього Китаю?

18. Уявіть, що у вас є можливість зустрітися з персонажами твору. Які поради ви дали б учителю і батькам головного героя та його однокласників, щоб запобігти виникненню негативних ситуацій, описаних на початку оповідання? А що порадили б самим школярам?

У ході аналізу твору варто зосередити увагу учнів насамперед на ідейно-тематичній основі і проблематиці оповідання «Геній», його національному колориті. Наводимо матеріал до висвітлення цих питань.

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНА ОСНОВА ОПОВІДАННЯ

У своєму оповіданні Мо Янь, звертаючись до теми **геніальності людини**, порушує низку важливих проблем. Насамперед це **проблеми природи геніальності, взаємин генія з навколишнім середовищем**. Що ж таке геніальність – подарунок долі чи величезна відповідальність перед суспільством і навантаження на психіку? Чи легко бути генієм? Як ставитися до генія і будувати спілкування в колективі, в якому є геній? Як узагалі реагувати на інакшість будь-якої людини, її відмінність від інших? Ці питання допомагає нам осмислити Мо Янь через художній твір. Із центральною проблемою оповідання пов'язані й інші, не менш важливі: **проблема людської жорстокості,**

проблема виховання дитини в родині та школі, індивідуального підходу до особистості, проблема відповідальності вченого перед суспільством і самопожертви заради наукового пізнання. Урешті-решт це і **проблема призначення науки в суспільстві.**

Мо Янь показує нам шлях від ненависті до поваги, який пройшли однокласники генія. Автор немов попереджає нас про можливі помилки пересічної людини в спілкуванні з іншою, яка чимось об'єктивно сильніша від неї (в оповіданні Мо Яня ідеться насамперед про силу розуму й духу). Оповідь ведеться від імені молодого людини, а в минулому одного з хлопців, які в дитинстві цькували малого генія, але з часом зрозуміли свою неправоту: «Ми всі мимовільно пригадали, як тоді на баскетбольному майданчику зговорилися проти нього, і нам стало соромно». Відчувається, що оповідач дуже шкодує про заподіяне. Згадуючи свою історію взаємин із талановитим однокласником, він тим самим ненав'язливо застерігає читачів від жорстокого ставлення до будь-кого, ділиться своїм і негативним, і позитивним досвідом спілкування, аби допомогти іншим уникнути його помилок. Письменник закликає нас не заплющувати очі на агресію, а зазирнути в саму її природу, подивитись на неї збоку і зробити власні висновки про те, як варто вибудовувати стосунки з навколишнім світом. А головне – уважно вдивитись у себе самого, подумати над тим, якою особистістю є я і якою хочу бути. Ми інколи думаємо: якби повернути час, то вчинили б інакше. Оповідання Мо Яня нагадує нам про те, що бути людиною – це намагатись бути нею завжди, щоб потім не думати болісно про оце «якби». Отже, автор засобами художньої літератури передає нам уроки доброзичливості, засвоєні ним самим від мами ще в дитинстві. Адже в пам'яті успішного письменника Мо Яня завжди живе хлопчик Гуань, який колись мріяв про миску пельменів і потерпав від знущань однокласників, але не впав у відчай і не став мстити за свої образи. Це ще й уроки стійкості людського духу. Адже хіба ж не вражає читача непохитність і малого Цзян Дачжі, і його ж у юнацькому віці, уже сформованого науковця?

Слід також звернути увагу на те, що в оповіданні відображено наслідки комуністичного виховання в добу «культурної революції», згідно з яким нівелюється цінність окремої людини, вона розглядається лише як маленький гвинтик у великому механізмі. Невипадково

з вуст Барвистого кнура звучать страшні за своєю сутністю слова: «Справді, нехай буде землетрус, щоб такий, як я, загинув, тоді країна хоч зерно зекономить, поменшає населення, помре один – стане одним менше, а ось якщо помреш ти, то це погано, адже ти корисна людина, тобі не можна вмирати». Так розмірковує дитина, яка всотала у свою свідомість антигуманні ідеї про повне підпорядкування особистості державній машині, під колеса якої свого часу Мао Цзедун кинув мільйони ні в чому невинних китайців (кількість жертв «культурної революції» офіційно досі точно не встановлена й оцінюється приблизно в 40–70 мільйонів!!!).

Крім того, оповідання Мо Яня без перебільшення можна назвати гімном справжньому вченому, котрий мету науки вбачає у служінні людству і заради спасіння людей, яке неможливе без наукового прогресу, йде на самопожертву. Саме таку особистість змальовує автор в образі молодого науковця Цзян Дачжі, який робить усе від нього можливе для передбачення землетрусів:

«Люди були зворушені його стійким духом, а ми завдяки йому зрозуміли: стати вченим важче, ніж стати селянином; щоб стати селянином, потрібна лише багатирська сила, щоб проливати піт, але, закінчивши роботу, можна бігти до ріки, стрибати у воду і купатися, лежати на протязі під навісом для спочинку і спати, адже це і є людське щастя. Однак коли ми на прохолодному вітерці спимо під навісом, учений у глибоких роздумах продовжує стояти навколішки на кавуновому полі. Так день за днем скучно минав час, кавуни також піростали з кожним днем, а ми помічали, як він худнув. Його тіло дуже скоро перетворилося на кавуновий паросток, голова також непомітно схудла і стала, як кавун. Ми переконували його батька:

– Дядьку, нехай братик Дачжі відпочине, його коліна там ще не пустили коріння? Якщо так і далі триватиме, твій син сам перетвориться на кавуна.

Зозулі прилітали і відлітали. Японська софора розцвітала і скидала цвіт, поспіла пшениця. Кавуни вирости і стали більші, ніж голова Цзян Дачжі. Дні стояли спекотні. Одного разу заблискало і прогрімів грім, це була перша гроза. Разом з краплями дощу падав град величиною із земляний горіх. Ми всі сховалися під навіс для спочинку. А вчений, як і раніше, стояв навколішки на кавуновому полі, підпираючи голову, він витріщав очі й глибоко роздумував над якимсь дуже важливим питанням. Вітер обдував листя кавунів, загинаючи їх на сіру ворсисту зворотну сторону листка, катав по брудній землі і великі круглі кавуни. Рідкий град пронизував листя кавунів і навіть на самих кавунах залишав шрами, нам було їх шкода. Але ще більше шкода нам було голову вченого, яку обдував вітер, мочив дощ і бив град. Його рідке волосся намокло і щільно прилипло до шкіри голови, що зробило її ще

більше схожою на кавун, град продовжував падати, і білосніжні блискучі кульки відскакували і падали поруч» (переклад Євгенії Красикової [4]).

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОЛОРИТ ОПОВІДАННЯ

Для нас, українських читачів, оповідання цікаве ще й своїм національним колоритом, тим, що в ньому відображено національний спосіб мислення, ментальність китайців. А, отже, воно відчиняє нам двері у світ далекосхідної культури. Читаючи твір, ми спостерігаємо, як «японська софора розцвітала і скидала цвіт», ловимо звучання незвичних для нас китайських імен і разом із персонажами твору пригадуємо уроки географії: «Де Янцзи? Де Хуанхе? Де Гімалаї? Де Пекін...?».

Напевно, ви помітили, що в оповіданні багаторазово згадується **кавун**. Так, головний герой пише твір під назвою «Земля – великий кавун», саме з кавуном однокласники порівнюють його голову, а з кавуновим паростком – тіло. На батьківському полі кавунів Цзян Дачжі робить свої важливі наукові спостереження. Урешті-решт саме на прикладі росту кавуна геній пояснює своїм односельцям механізм дії землетрусу. Цей плід фігурує і в низці прикінцевих запитань оповідання: «Кавун – це земля, тоді листя кавуна – це що? Квіти кавуна – що це? Насіння кавуна – що це? Що таке кукурудза? Що таке соєві боби? Що таке борсук, який їсть кавуни? Що таке пустеля? Що таке хімічне добриво з сечовини? ... А що ж таке людина?». Фактично з кавуном пов'язані і перший маленький успіх головного героя, ще учня початкової школи, і його вагомий успіх як науковця. Отже, кавун – наскрізна художня деталь твору, яка викликає широкий спектр асоціацій і навіть набуває символічного змісту (символ розуму, пізнання, наукового пошуку й успіху). Давайте поміркуємо, чому ж саме кавун? Звісно, це пов'язано з реаліями, в яких виріс Мо Янь. Адже ця баштанна культура дуже поширена в Китаї, а рідна для письменника місцевість славиться вирощуванням особливо смачних кавунів.

Тут ще слід відзначити, що в традиційній китайській культурі щастя визначається великою кількістю їжі. Ця особливість знайшла відображення й у письменстві. Поле кавунів – це маленьке щастя китайського селянина. У Піднебесній на честь кавуна навіть щорічно влаштовували «кавунове свято», на якому він був головним частуван-

ням на столі. У Китаї існує музей кавуна, де можна побачити і давні китайські поезії, в яких згадується цей плід [11]. Крім того, червоний колір м'якоті кавуна, яку головний герой порівнює з магмою, є особливим кольором для китайців, найулюбленішим з усіх. Він символізує удачу і процвітання, щастя і благородство. У стародавньому Китаї червоний як колір вогню символізував буянню життя в усіх його проявах. З ним також пов'язують прагнення рухатися вгору. І коли наприкінці твору всі персонажі, смакуючи червону м'якоть кавуна, жадібно всотують натхненність генія і під його керівництвом таки ворухать мозком, невільно виникає аналогія з інтелектуальним рухом угору і духовним зростанням особистості.

Оповідання «Геній» також викликає асоціації з міфами Давнього Китаю. Наприклад, з міфом про створення світу, де йдеться про першопредка *Паньгу*, який всього себе віддав для того, щоб новий світ був багатим і прекрасним. Аби урятувати світ від руйнівної сили землетрусів, віддає всі свої фізичні і духовні сили і Цзян Дачжі, втілюючи в собі ідею самопожертви заради високої мети.

У китайській міфології є і безсмертні святі, небожителі, яких називають *сянь*. Існує уявлення, що *сянь* – це святі відлюдники, які живуть у глухих місцях у горах і серед озер. У народних переказах і казках образ *сянь* близький до доброго чарівника європейських казок. Він найчастіше має вигляд білобородого старця, який є провісником долі, *сянь* допомагає герою у безвихідній ситуації [7]. Саме такого персонажа нагадає нам і Цзян Дачжі, який теж заради своїх наукових пошуків обрав відлюдкуватий спосіб життя і дії якого, спрямовані на допомогу землякам, певною мірою подібні до чарів. Особливо ж яскраво ці асоціації увиразнюються в такому описі генія: «*Весь його одяг просочився червоно-синім чорнилом, на голові ніби виступила пелена білої пари, і якщо то була не душа небожителя, тоді що ж? У душі у нас з'явилося почуття поваги...*».

Отже, в оповіданні «Геній» звучить відлуння давньої китайської культури, описані події відбуваються в реальності, але викликають в уяві і самих персонажів твору, і читача порівняння з міфами, народними казками.

Підсумковий етап вивчення твору може ґрунтуватися на таких запитаннях і завданнях:

– Як ви розумієте вислів *Лао-цзи*, який обрано епіграфом до розповіді про *Мо Яня*?

– Які слова давньокитайського мислителя стосуються особистості *Мо Яня*?

– Спираючись на матеріал розповіді про письменника, поміркуйте, чи можна оповідання «Геній» назвати автобіографічним.

– Схарактеризуйте образ Цзян Дачжі. Висловіть своє ставлення до головного героя.

– Поміркуйте, які поради ви дали б його однокласникам, щоб вони не комплексували поруч із генієм або з будь-якою людиною, яка чимось не схожа на них?

– Розкрийте проблематику оповідання «Геній».

– Як ви думаєте, чи реально насправді досліджувати природу землетрусів у такий спосіб, як це робив Цзян Дачжі? Чи його експерименти видаються вам суцільною фантазією автора?

– Чи згодні ви з тим, що оповідання «Геній» можна назвати гімном справжньому науковцю? Обґрунтуйте свою думку.

– Розв'яжіть кроссенс⁷:

– Поясніть, завдяки чому відчувається національний колорит твору.

– Доведіть, що в оповіданні *Мо Яня* відчутні натяки на певні міфологічні факти, закріплені в китайській культурі.

⁷Кроссенс (від англ. cross – перетинатися, sens – смисл) – головоломка, сутність якої полягає у встановленні асоціативних взаємозв'язків між сусідніми зображеннями з 9-ти картинок. Слово кроссенс означає «перетин значень». Починати розгадувати кроссенс можна з будь-якої картинки, але найчастіше зв'язки встановлюють між квадратами 1–2, 2–3, 3–6, 6–9, 9–8 8–7, 7–4, 4–1 (за «основою») або між квадратами 2–5, 6–5, 8–5 і 4–5 (за «хрестом»).

– Мо Янь зазначав, що його улюбленим афоризмом і життєвим критерієм є слова Конфуція **«Не роби іншим того, чого не бажаєш собі»**. Як вам здається, наскільки актуальною ця настанова давньокитайського мислителя є для сучасної людини?

– Чи згодні ви з тим, що оповідання Мо Яня «Геній» можна назвати маленьким твором з великим художнім змістом? Аргументуйте свою думку.

– Яка з проблем, порушених в оповіданні «Геній», видається особисто вам найактуальнішою? Обґрунтуйте відповідь.

– Створіть на вибір буктрейлер, мотіватор або кроссенс за оповіданням «Геній».

– Напишіть есе або твір-роздум на одну з тем:

1. «А що ж таке людина?»;
2. «Шлях від ненависті до поваги (взаємини одно- класників з генієм)»;
3. «Духовна стійкість Цзян Дачжі як запорука його успіху»;
4. «Навіщо існує наука?»;
5. «Як запобігти проявам агресії у суспільстві?».

Отже, оповідання Мо Яня «Геній» – твір по-східному мудрий (за оманливою простою сумлінний читач розгледить глибоку філософію і відчує художню магію), національно своєрідний і водночас дуже близький нам, сучасним українцям. Твір, який може допомогти не лише замислитися над його головним філософським запитанням «А що ж таке людина?», а й наблизитись до пізнання самих себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Д р о з д о в с ь к и й Д. Ігор Павлюк: «Культура – це обожествлений хаос» / Дмитро Дроздовський. [Електронна версія] // Україна молода. – 02.04.2014. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2440/164/86731/> – Заголовок з екрана. – Дата звернення : 23.12.2017.

2. К у ч е р е н к о Д. Нобелівський лауреат Мо Янь: «Я знаю, що зараз є багато болю в Україні» / Дар'я Кучеренко. [Електронний ресурс] // «Друг читача». – Режим доступу: <https://vsiknygu.net.ua/person/45312> – Заголовок з екрана. – Дата звернення : 23.12.2017.

3. Лауреаты Нобелевской премии в области литературы за 2012 год [Електронна версія] /

Сахалин. обл. универс. науч. б-ка, Информ.-библиогр. отд. ; сост. Е. А. Онищенко. – Южно-Сахалинск, 2013 – 20 с. – Режим доступу: http://libsakh.ru/books/Izdaniya/kultura_i_iskusstvo/izdaniya/laureaty_nobelevskoi_premii/nobelevskay_premiya_2012.pdf – Заголовок з екрана. – Дата звернення : 23.12.2017.

4. М о Я н ь. Геній. [Електронна версія] // «Всесвіт»: Український журнал світової літератури. Альманах китайської літератури. – 2010. – С. 170–176. – Режим доступу: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/724/41/> – Заголовок з екрана. – Дата звернення : 20.12.2017.

5. Нобелівська лекція Мо Яня. Переклад з китайської В. Урусова. [Електронний ресурс] // УКРАЇНЬСЬКА АСОЦІАЦІЯ КИТАЄЗНАВЦІВ. – Режим доступу: <http://sinologist.com.ua/nobelivska-lektsiya-mo-yanya/> – Заголовок з екрана. – Дата звернення : 20.12.2017.

6. Писатели Востока – лауреаты Нобелевской премии. Приложение 1. С. А. Торопцев. МО ЯНЬ / Сергей Торопцев. – М.: Институт востоковедения РАН, 2013. – 20 с.

7. Р и ф т и н Б. Л. Сянь // Мифы народов мира. Энциклопедия в 2-х т. / Гл. ред. С. А. Токарев. – М.: Сов. энциклопедия, 1992. – Т. 2. К – Я. – С. 482–483.

8. С е л и в а н о в а С. Who is товарищ Мо Янь? / Светлана Селиванова [Електронна версія] // Литературная газета. – 2012. – № 51 (6397). – Режим доступу: http://www.lgz.ru/article/N51--6397---2012-12-19-/Who-is-tovarisht-Mo-Yany_20525/ – Заголовок з екрана. – Дата звернення : 26.12.2017.

9. Ш и н к а р е н к о О. Бірманський гнучкий ніж Мо Яня / Олег Шинкаренко // Літакцент. Режим доступу: <http://litakcent.com/2012/10/19/birmanskyj-hnuchkyj-nizh-mo-janja/> – Заголовок з екрана. – Дата звернення : 22.12.2017.

10. HALLUCINATORY REALISM MoYan, China's 1st Nobel Laureate in Literature [Електронна версія] // Confucius Institute VOLUME 23 | NO.6 NOV. 2012. – Режим доступу: <http://www.confucius-institute-magazine.com/revistas/english23/files/assets/basic-html/index.html#23> – Заголовок з екрана. – Дата звернення : 26.12.2017.

11. R o n V a n. Китайский музей арбузов (Китай) Van Ron / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://terra-z.com/archives/78341> – Заголовок з екрана. – Дата звернення : 26.12.2017.